

Amunt!

Edicions Sidillà SL
Carrer Catalunya, 4
La Bisbal d'Empordà · 17100
www.edicionsidilla.cat
info@edicionsidilla.cat

© *del text*: Llorenç Roviras
© *de les fotografies*: Marc Castellet
© *del pròleg*: Vicenç Villatoro
© *de les il·lustracions*: Run Design
© *de l'edició*: Edicions Sidillà

ISBN: 978-84-97484-0-0
Dipòsit legal: GI 1488-2017
Disseny i maquetació: J. Pujadó
Correcció: Xavier Cortadellas

Agraïments a Amores Grup de Percussió, Marta Civil i Serra, Gemma Miralda, Anna Mosquera i Bondia, Sílvia Omedes (Photographic Social Vision) i Xavi Roca
Impressió: Impremta Pagès, d'Anglès (la Selva)

Primera edició: octubre de 2017

Aquest llibre ha estat editat amb el suport de PrevenControl, de l'Ajuntament d'Igualada, de l'Ajuntament de Matadepera, de l'Ajuntament de Sant Llorenç Savall i de la Diputació de Barcelona.

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 93 272 04 45 o cedrocat@cedro.org

Amunt!

Les festes de l'arbre als Països Catalans

LLORENÇ ROVIRAS
MARC CASTELLET

Pròleg de VICENÇ VILLATORO

edicions
Sidillà

LA BISBAL D'EMPORDÀ, 2017

Amunt!

Festes visitades

- Andorra la Vella (Andorra)
- Arties (Val d'Aran)
- Bagà (Berguedà)
- Camporrells (Llittera)
- Canillo (Andorra)
- Caregue (Pallars Sobirà)
- Castell d'Aro (Baix Empordà)
- Centelles (Osona)
- Cornellà del Terri (Pla de l'Estany)
- Durro (Alta Ribagorça)
- El Palomar (Vall d'Albaida)
- Folgueroles (Osona)
- Igualada (Anoia)
- Isil (Pallars Sobirà)
- Les (Val d'Aran)
- Llessui (Pallars Sobirà)
- Matadepera (Vallès Occidental)
- Montmany i el Figueró (Vallès Oriental)
- Òrrius (Maresme)
- Sant Julià de Cerdanyola (Berguedà)
- Sant Llorenç Savall (Vallès Occidental)
- Senet (Alta Ribagorça)
- Taüll (Alta Ribagorça)
- Vallfogona de Balaguer (Noguera)
- Vinebre (Ribera d'Ebre)

Festes actuals

- Aneto (Ribagorça)
- Canigó (Conflent, Vallespir, Rosselló)
- Castanesa (Ribagorça)
- Castelliurat (Alt Urgell)
- La Pobla de Segur (Pallars Jussà)
- Alins (Pallars Sobirà)
- Alòs d'Iuil (Pallars Sobirà)
- Argolell (Alt Urgell)
- Ascó (Ribera d'Ebre)
- Barruera (Alta Ribagorça)
- Bescanó (Gironès)
- Blanes (Selva)
- Boí (Alta Ribagorça)
- Bonansa (Ribagorça)
- Cabriels (Maresme)
- Calacit (Matarranya)
- Canyamars (Maresme)
- Casós (Alta Ribagorça)
- Castell-Platja d'Aro (Baix Empordà)
- Castellar del Riu (Berguedà)
- Dosrius (Maresme)
- El Pla de Manlleu (Camp de Tarragona)
- El Pont de Suert (Alta Ribagorça)
- Encamp (Andorra)
- Erill la Vall (Alta Ribagorça)
- Escaldes-Engordany (Andorra)
- Espot (Pallars Sobirà)
- La Febró (Baix Camp)
- La Massana (Andorra)
- La Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre)
- Les Pauïls (Ribagorça)
- Llesp (Alta Ribagorça)
- Montanui (Ribagorça)
- Muro (Nord)
- Olot (Garrotxa)
- Olp (Pallars Sobirà)
- Onda (Plana Baixa)
- Prats de Lluçanès (Lluçanès)
- Sant Joan Fumar (Alt Urgell)
- Sant Julià de Lòria (Andorra)
- Sant Vicenç de Castellet (Bages)
- Santa Maria de Matamala (Ripollès)
- Saïme (Ribagorça)
- Sorpe (Pallars Sobirà)
- Sorre (Pallars Sobirà)
- Tremp (Pallars Jussà)
- València d'Àneu (Pallars Sobirà)
- Vall de Benasc (Ribagorça)
- Diverses poblacions...
- Viladrau (Osona)
- Vilafranca (Alt Maestrat)
- Vilagrassa (Urgell)
- Vilaller (Alta Ribagorça)

Festes visitades

- Campanet (Raiguer)
- Canals (Costera)
- Castellfabib (Racó d'Ademús)
- El Palomar (Vall d'Albaida)
- Forcall (Ports)
- Planes de la Baronia (Comtat)
- Pollença (Serra de Tramuntana)

Forcall

Pollença

Campanet

Canals

El Palomar

Planes
de la Baronia

Festes actuals

- Agres (Comtat)
- Agullent (Vall d'Albaida)
- Alacant (Alacantí)
- Albocàsser (Alt Maestrat)
- Algaida (Pla)
- Algemesí (Ribera Alta)
- Altea (Marina Baixa)
- Ares del Maestrat (Alt Maestrat)
- Artà (Llevant)
- Atzeneta del Maestrat (Alcalatén)
- Benassal (Alt Maestrat)
- Benicarló (Baix Maestrat)
- Benidorm (Marina Baixa)
- Benigànim (Vall d'Albaida)
- Betsí (Plana Baixa)

- Borriol (Plana Alta)
- Cabanes (Plana Alta)
- Calaceit (Matarranya)
- Capdepera (Llevant)
- Castellfort (Ports)
- Cerdà (Costera)
- Cincortres (Ports)
- Dénia (Marina Alta)
- El Ràfol de Salem (Vall d'Albaida)
- Es Pujols (Formentera)
- Gandia (Safor)
- Grau de Castelló (Plana Alta)
- Guardamar del Segura (Baix Segura)
- Herbiers (Ports)

- Inca (Raiguer)
- L'Alcora (Alcalatén)
- L'Alcúdia de Crespins (Costera)
- La Freixneda (Matarranya)
- La Pobla de Vallbona (Camp del Túria)
- La Pobla Tornesa (Plana Alta)
- La Torreeta, barri de Canals (Costera)
- Les Alqueries (Plana Baixa)
- Llucena (Alcalatén)
- Llucmajor (Migjorn)
- Manacor (Llevant)
- Montesa (Costera)
- Morella (Ports)
- Muro (Nord)
- Olocau del Rei (Ports)
- Onda (Plana Baixa)
- Ortells (Ports)
- Palanques (Ports)
- Pego (Marina Alta)
- Port de Pollença (Serra de Tramuntana)

- Portell de Morella (Ports)
- Portocristo (Llevant)
- Raval de Sant Joan, barri d'Elx (Baix Vinalopó)
- Sa Pobla (Nord)
- Sant Joan d'Alacant (Alacantí)
- Sant Vicent del Raspeig (Alacantí)
- Sogorb (Alt Palància)
- Son Servera (Llevant)
- Sorita de Morella (Ports)
- Sot de Ferrer (Alt Palància)
- Todolella (Ports)
- Torralba del Pinar (Alt Millars)
- Torrevella (Baix Segura)
- València (Horta Sud)
- Vallibona (Ports)
- Vila-real (Plana Baixa)
- Vilafranca (Alt Maestrat)
- Vilanova d'Alcolea (Plana Alta)
- Villosos (Ports)
- Vinaròs (Baix Maestrat)
- Xabíia (Marina Baixa)
- Xiva (Foia de Bunyol)

Sumari

8	👉 Pròleg. L'arbre sagrat de la festa
11	👉 Introducció. Fins a la plaça
13	👉 Punt de tall
15	👉 PART I. SOLSTICI D'HIVERN
16	👉 La Fia-faia
28	👉 L'arbre de Nadal i el tió
34	👉 La Festa del Pi de Centelles
50	👉 PART II. FESTES DEL MAIG AVANÇADES
51	👉 La Festa de Sant Sebastià de Matadepera
68	👉 El Pi de Sant Antoni de Pollença
84	👉 PART III. SOLSTICI D'HIVERN, ENCARA
85	👉 Les Santantonades dels Ports
102	👉 La Festa de Sant Antoni de Canals
116	👉 PART IV. LES FESTES DEL MAIG, QUAN TOCA
117	👉 Els 'Mayos' del Racó d'Ademús
132	👉 L'Arbre de Maig i el Ball del Cornut de Cornellà del Terri
146	👉 Les Festes des Pi de Campanet
156	👉 L'origen de l'Arbre de Maig
162	👉 La Festa de Pasqüetes de Castell d'Aro

- 172 La festa del pi de Montmany i el Figueró
- 180 La Festa del Maig de Camporrells
- 188 La Festa del Pi de Maig de Sant Llorenç Savall
- 196 La Plantada del Xop de Vallfogona de Balaguer
- 208 Les Plantades del Maig de Vinebre i la Torre de l'Espanyol
- 218 La Plantada del Maig d'Òrrius
- 228 La Plantada del Xop del Palomar
- 244 La Festa Verdaguer de Folgueroles
- 248 L'Arbre de Maig d'Igualada
- 262 La Plantà del Xop de Planes de la Baronia
- 272 **PART V. SOLSTICI D'ESTIU**
- 273 Les Falles de la Ribagorça
- 294 Les Falles d'Isil
- 308 L'Hesta deth Haro i la Crèma deth Taro
- 322 Les Falles i la Crema del Gener d'Andorra
- 334 **PART VI. FESTES DEL MAIG ENDARRERIDES**
- 335 Els mais d'envelat al Pallars Sobirà
- 346 Plomall

Pròleg. L'arbre sagrat de la festa

«Per a l'home religiós, el temps —com l'espai— no és ni homogeni ni continu. Hi ha intervals de temps sagrat, el temps de les festes; hi ha d'altra banda el temps profà, la durada temporal ordinària». Aquesta frase encapçala un capítol d'un llibre il·luminador i suggestiu, dels més importants del segle passat, *El sagrat i el profà*, de Mircea Eliade. És una frase que m'agrada especialment —no tot el que diu el llibre m'agrada— però en la qual hi ha al meu parer una paraula sobrer o redundant: religiós. Dit d'una altra manera, jo diria el mateix, però no ho circumscriuria a l'home religiós.

Per als homes i les dones, religiosos o no, per a la humanitat, ni el temps ni els espais ni les persones ni els objectes formen un tot homogeni i continu. Per a tots els homes i les dones, religiosos o no, per a tota la humanitat, hi ha dies que es marquen especialment al calendari. I hi ha calendaris que organitzen, segmenten i jerarquitzen el temps. L'excusa pot ser religiosa o no religiosa, civil, fins i tot individual: celebracions i aniversaris, inicis i finals, punts àlgids

i creuaments dels equadors. Hi ha també per a tots nosaltres llocs diferenciats, que tenen un valor afegit, una càrrega emotiva i simbòlica, llocs que podríem dir que són sagrats, fins i tot per a les persones que no es proclamen religioses i que estarien llavors al marge de la definició convencional del sagrat. Esglésies o teatres o cementiris o places que no són espais com els altres, que trenquen la continuïtat i l'homogeneïtat de l'espai. I hi ha també objectes que, sempre o en determinades condicions molt concretes, esdevenen singulars, esdevenen portadors de valor i de símbol, remetent a realitats de naturalesa superior a la seva estricta materialitat. Per a les persones, els moments, els llocs i els objectes no són neutres i equivalents, sinó que es presenten diferenciats, singularitzats i jerarquitzats.

En el llibre que tenim a les mans podrem trobar, esplèndidament presentats, esdeveniments als quals es pot aplicar aquesta discontinuïtat i aquesta diferenciació en el temps, l'espai i les coses físiques. Es tracta d'un llibre sobre les festes d'arbres als Països Catalans. Religioses o profa-

nes, mantingudes al llarg del temps, inventades de fa poc, reinventades o interpretades, aquestes festes neixen d'una triple sacralització, en el sentit més ampli del terme. En la mesura que són festes, sacralitzen un moment: tenen un lloc en el calendari, defineixen un temps concret, passen quan han de passar, al voltant d'una data significativa per alguna raó. En totes elles, se sacralitza un objecte, l'arbre: l'arbre esdevé un símbol, és singularitzat, se li atorga un paper central i per tant discontinu respecte a tota altra sèrie d'objectes. Finalment, hi ha una sacralització de l'espai: en totes —diria—, l'arbre esdevé el centre de la festa perquè surt d'un lloc que li és propi i és plantat a un altre lloc que li és impropri: la plaça de la vila, l'església, l'espai públic. No el bosc, no l'espai exterior a la ciutat i els homes, sinó l'espai treballat i humanitzat, la ciutat, el poble. Finalment, a gairebé tots aquests arbres se'ls fa alguna cosa, se'ls aplica una acció —penjar-los cap per avall, clavar-los sense branques enmig de la plaça, cremar-los— que esdevé per tant una litúrgia.

No soc qui per fer gaires teories antropològiques —i, a més, soc sovint escèptic sobre algunes de les que es fan—, però em sembla que podríem convenir que la funció sacralitzadora és, com la de tantes altres expressions de la cultura humana, la creació de sentit. Dotar de sentit el temps, l'espai, les coses. La vida. La individual

i la col·lectiva. La recerca del sentit és un motor de l'activitat humana. És la font principal al meu parer de la cultura, de la literatura, de la litúrgia, de la religió. El món és magmàtic i incomprendible, misteriós, i intentem endreçar-lo per tenir una il·lusió de sentit. Els moments, els llocs, els objectes sagrats són, en conseqüència, els que esdevenen —per convenció, per la força del mite— portadors de sentit. Les dates que pintem de vermell als calendaris són aquelles a les quals projectem un sentit, que participa en la construcció d'un relat. I l'arbre és un símbol poderós: és el bosc, és la vida, és la durada per damunt del pas del temps, és la permanència i la renovació, les fulles que cauen i les fulles que tornen a sortir. L'arbre de la llibertat i l'arbre de la vida i l'arbre de la ciència. L'arbre de la saviesa i l'arbre de l'abundància. Les festes que recull aquest llibre són emocionants i plàstiques, ben sovint bellíssimes, participatives, vives. I ho són perquè tenen la capacitat de crear litúrgies, símbols, mites de gran potència. L'arbre emblemàtic, el temps precís, l'espai central. Com els arbres, també, unes festes amb arrels profundes i amb branques esplendoroses.

Si les festes —i per tant també les festes de l'arbre— són vives i belles i participatives és perquè són creadores de sentit. És a dir, perquè ens són útils. Perquè ens fan una funció necessària. Perquè són la solució a un problema, la resposta

a una pregunta, la recepta per a una mancaça o una necessitat. Passa amb totes les tradicions. Personalment, estic en contra de la imatge de les tradicions com una projecció del passat, com una obligació respecte al passat: una mena de motxilla més o menys pesant que nosaltres hem d'arrossegar durant el nostre relleu de la cursa de les generacions i passar-la als qui vindran, perquè l'arrossequin durant el seu torn. Com qui passa el testimoni, perquè en té el deure. No crec que la tradició sigui una obligació. És més aviat una oportunitat. Mantenim, recuperem, inventem, deformem o interpretem tradicions per donar respostes a problemes actuals. A necessitats actuals.

¿Per què a moltes poblacions dels Països Catalans celebrem festes dels arbres, pugem, cremem, alcem arbres en els espais públics envoltats d'una gentada? Algú dirà: perquè s'ha fet sempre. No és del tot veritat. Certament, es fa perquè hi ha una tradició, més o menys antiga. Aquestes coses que s'han fet tota la vida tenen sovint unes poques dècades de recorregut, però és ben igual. ¿Per què —s'hagin fet sempre, s'hagin inventat fa trenta anys, s'hagin recuperat quan ja s'havien deixat de fer— les fem ara? Perquè volem. Perquè ens agrada. Perquè ens convé. Perquè ens cal. Perquè mitjançant la festa ens relacionem amb els uns i amb els altres. Perquè mitjançant la festa de l'arbre recordem que malgrat ser avui

un país extremadament urbà tenim una voluntat d'arrelament i de memòria de la terra. Perquè necessitem elements de cohesió social. Perquè necessitem elements de celebració i d'excepció. Perquè volem omplir les places. Perquè volem ser. Perquè volem que se sàpiga que som i qui som. Perquè volem semblar que som o que hem estat alguna cosa. La festa és bella, és alegre, és viva perquè és útil. I la utilitat d'una festa no és tant sols que les pastisseries venguin més, que també, o que els bars facin més caixa, que també. És construir un nosaltres. Una primera persona del plural en la qual ens sentim còmodes i que volem projectar al món. No en nom de l'ahir, en nom de l'avui. Amb un arbre al mig. I amb una gent com la que ha fet aquest llibre que en deixa el testimoni. Gràcies per fer-ho, i per molts anys!

Vicenç Villatoro

Introducció. Fins a la plaça

El 12 de gener de 2013 es va fer la tradicional baixada del pi de Matadepera. Feia sis anys que no m'ho perdia i en feia tres que, amb en Marc Castellet, recorriem festes semblants d'arreu dels Països Catalans per documentar-nos, ell fent fotografies i jo parlant amb la gent, per escriure un llibre sobre el tema, aquest que ara llegiu.

Des de bon començament el Marc i jo sabíem —perquè així ho havíem llegit, perquè així ens ho havien explicat i perquè així ho enteníem— que la gent va a aquestes festes per una qüestió d'identitat, perquè això la fa sentir lligada a un territori, la fa sentir que forma part del grup, del poble, perquè així homenatja els seus avantpassats. Ho sabíem, però no ho enteníem, no copsàvem en tota l'extensió del seu significat per què tanta gent repeteix cada any sense excepció, caigui qui caigui, un ritus aparentment anacrònic i innecessari com és tallar un arbre del bosc, dur-lo a la plaça a pes de braços, aixecar-lo també amb gran esforç i grimpar-lo o dansar al seu voltant i finalment cremar-lo o aterrar-lo.

Feia un parell de setmanes un home de 78 anys m'explicava que no havia deixat de fer mai la baixada de torxes de Bagà —la Fia-faia— i

que continuaria anant-hi mentre li quedés un bri de força. Això havia fet que no l'hagués pogut veure mai des del poble, cosa que és ben bonica: es dibuixa una corrua de llum que baixa en ziga-zaga des de la muntanya. Quan m'ho deia pensava que no li costaria gens quedar-se al poble almenys una vegada per veure-ho. Ara entenc per què no ho feia.

El 12 de gener de 2013 baixàvem a Matadepera un dels pins més grossos de la nostra història: 26,60 metres i 1.990 kilos. No se celebrava cap aniversari. No calia, doncs, que es busqués un pi especialment espectacular, ni hi havia tampoc —em penso— cap intenció de batre un rècord. Simplement es va triar un pi del fons d'un torrent i en treure'l va resultar que era més gran del que semblava. És clar que els boscaters que el van talar haurien pogut retallar-lo allà mateix o haurien pogut deixar-lo per fer llenya i anar a abatré'n un altre. Però devien pensar que el destí ho havia volgut així.

Un cop a la pedrera de l'Angelet, en carregar-se'l el jovent a l'espatlla, es va trencar una forca de les que es fan servir per aguantar-lo quan es descansa. Llavors, van decidir que l'havien d'es-

capçar. Li van retallar tres metres i mig, de manera que va quedar en 23,10. La forca es va dur a soldar a casa d'un escultor, però es va tornar a trencar i els portadors van haver de tornar a aixecar el pi a la manera d'abans: deixant-lo i recollint-lo del terra cada vegada. L'esforç que això demana és molt superior al que cal quan, a les pauses, el pi descansa damunt les forques. A més, plovia i el terra era relliscós. I feia vent i fred. Tot plegat va alentir molt la marxa. Més d'una vegada vàiem que els portadors aixecaven el pi i que el deixaven caure al cap de poc al mateix lloc, sense haver avançat ni un pam. I quan el deixaven anar ho feien brusquement, amb el consegüent perill per a tothom que hi era a la vora.

Va anar de poc que no passés una desgràcia. Veia gent que porta tota la vida baixant el pi amb cara de pomes agres. Hi havia nervis. El portaveu donava instruccions, però la cridòria general impedia que arribessin més enllà de vuit o deu metres. El pi, a més, tenia una corba marcada i si els del mig el diuen a l'espatlla, als de davant els quedava a l'alçada de la cintura. Feia de mal agafar.

Va ser una nit llarga. Un recorregut que se sol fer en dues hores es va acabar fent en cinc. I van ser cinc hores de patiment. Els qui anàvem al costat del tronc compartíem l'angoixa que sentíem i no descartàvem la possibilitat de deixar estar l'arbre

i anar-lo a buscar l'endemà, amb energies renovades i una temperatura més agradable. Però els qui duien la càrrega ni s'ho plantejaven. Cridaven «Fins a la plaça!». I fins a la plaça havia de ser. En el tram final, quan minvaven més les forces i cada metre guanyat es feia a costa d'un gran sacrifici, vaig preguntar a un dels portadors si no era millor deixar-ho estar. Em va respondre que acabarien la feina petés qui petés. I petar, en aquest cas, podia tenir un sentit literal. Un altre xicot a qui vaig fer el mateix suggeriment em va contestar que durien el pi a la plaça al preu que fos.

Va ser una baixada dura, agònica. No era tant una celebració com un psicodrama. No cal repetir una experiència així, però a mi em va servir per sentir finalment, per interioritzar, després de sis anys, el que sabia però no entenia: que aquest esforç col·lectiu és el que dona personalitat i cohesió a Matadepera. Que sense la festa de Sant Sebastià —d'antiguitat imprecisa, amb formes que s'han anat alterant i àdhuc pervertint al llarg del temps— el poble seria diferent, més trist, més impersonal. Que la festa és un patrimoni del més alt valor: l'hem rebuda dels nostres antecessors —des de temps immemorials, és a dir, etimològicament, d'un origen del qual hem perdut la memòria, facultat humana d'allò més fugaç i fràgil— i volem servir el que ens en queda fins que arribi el moment de traspasar-la als que ens seguiran.

La Festa de Sant Sebastià de Matadepera

A Matadepera, la Festa de Sant Sebastià comença el cap de setmana anterior a l'onomàstica i s'allarga onze dies. Això fa que, tot i que la diada del sant és el 20 de gener, a la pràctica la celebració comenci sempre abans que la majoria de les festes en honor a sant Antoni, que solen esdevenir-se o bé en la mateixa diada del sant (el 17 de gener) o en el cap de setmana posterior. Una altra peculiaritat de la festa vallesana és que, malgrat ser l'única dedicada al màrtir habitualment representat amb el cos cosit a fletxes, no és ni un cas excepcional, com el de Centelles, ni una crema de fogueres santantonenca, sinó una festa de l'arbre de maig que s'ha desplaçat en el calendari.

Està ben documentat que la plantada del pi es feia acostumadament per Sant Isidre (15 de maig), festivitat del camperol madrileny que a partir del regnat de Felip Vè va prendre el lloc de sant Galderic com a patró dels pagesos. Com en moltes altres festes maials, s'anava a cercar un arbre al bosc, es tallava, es duïa a la plaça, es posava dret i presidia la vila durant alguns dies.

Els joves competien per veure qui hi pujava primer, i grans i petits feien balls al seu voltant. Va ser el 1975 quan aquest ritual es va traslladar a l'hivern, per sumar-lo a una altra celebració que es feia a la localitat en aquella data, la de Sant Sebastià. Per separat, les dues festes anaven a mal borràs; juntes, en canvi, no només van sobreviure, sinó que es van convertir en l'esdeveniment anual més important del poble, per davant, almenys des d'un punt de vista afectiu, de la mateixa festa major.

Però comencem pel principi. La devoció a sant Sebastià, advocat contra la pesta i els mals contagiosos, s'inicia a Catalunya entre els segles x i xi i es consolida al final del xv. Mossèn Manel Ametller explicava que al poble la diada es va declarar festa de precepte el 1661, «per resolució del Consell de tots els amos de les cases de pagès». Al 1785 «ja existia a la parròquia, entre d'altres, la Confraria de Sant Sebastià. També hi havia la Confraria del Roser i la de Sant Isidre», afegeix. Anys més tard confirmem l'existència d'aquesta

última entitat. Un pagès de Matadepera, Francesc Gorina i Riera, va escriure entre 1841 i 1904 un dietari que coneixem gràcies al treball del documentalista Joan Comasòlivas i Font. El 1852 Gorina escriu: «Dia 15 de maig, sant Isidro. Se ha dit la missa matinal al carrer y al ofici, a la yglècia parroquial, se ha selebrat en música segons se acostuma de anys anteriors». Trobem apunts similars fins a 1870. L'autor esmenta que «es fa processó» o que «a la tarda se ha ballat al carrer», però no fa cap al·lusió al trasllat d'un pi a la plaça ni a ballades al voltant de cap tronc. Això vol dir que, o bé aquesta cerimònia li sembla tan quotidiana i normal que ni hi para esment —cosa improbable, perquè és molt minucios en el seu relat— o que durant aquells anys l'arbre no té cap paper en aquesta celebració. Tampoc hi ha cap apunt sobre la festa amb data d'1 de maig, que és la data habitual per a aquest tipus de celebració a gran part d'Europa. Aquest fet em sorprèn. Potser és que el ritual no és tan ancestral com se suposa. Comasòlivas és d'aquest parer: «Ni remenant l'Arxiu Municipal de Matadepera, quan n'era arxiver, ni concretament en el *Dietari* no he trobat referències a la Festa del Pi de Sant Sebastià. Jo crec que és una construcció de la Transició, en què hi va participar el germà del meu avi, Isidre Font Pi, malauradament mort fa molts anys».

Però si a Matadepera no és antic, sí que fou popular al nostre país en temps medievals. L'any

1585 el rei Felip II passa per l'Hospitalet de Llobregat i Henrique Cock, que l'acompanya, observa: «*Conforme al uso de nuestra patria, celebramos la fiesta del primer dia del mes de mayo con voto a baile y dedicándolo a su Majestad. Los catalanes, más inclinados a fiestas, baile y alegría que ninguna gente de España, guardan con nosotros esta costumbre poniendo en todas partes altos árboles por los pueblos y villas de su provincia*». Queda el dubte, doncs, de si a Matadepera aquest costum se segueix o no. Penso que seria estrany que no es fes, perquè és una vila, en aquella època, que viu de l'agricultura i l'explotació forestal, i que té, per dir-ho així, molt a mà la matèria primera d'aquest ritus i té, a més, molt present que depèn fortament de la generositat de la natura per a la seva supervivència.

Ens havíem quedat al 1785 amb la Confraria de Sant Sebastià. Amb el pas dels anys, l'entitat es transforma. El 1893 hi ha constància d'un *Montepío* de Sant Sebastià. I el 6 de maig de 1900 es constitueix la Germandat de Sant Sebastià. Una confraria és una agrupació de laics que es troben per venerar un sant i fomentar-ne la devoció. Un *montepío* o una germandat, en canvi, sense perdre del tot el sentit religiós, és una mutualitat o entitat de socors mutu, una organització que presta ajuda econòmica als socis i familiars que per accident, mort o qualsevol altra eventualitat no disposen de prou mitjans per tirar endavant. En

qualsevol cas, la diada dedicada al sant no estava encara relacionada de cap manera amb els arbres. A banda de la missa, un dels actes centrals era el ball del tortell. A migdia, els fadrins que volien ballar amb una fadrina li oferien un tortell. Si ella ho acceptava, se'l penjava del braç i ballava amb el noi, i en acabar, s'enduia el pastís a casa i se'l menjava per postres amb la seva família. L'obsequi era, per tant, un gest de bones intencions dirigit tant a la noia com als seus progenitors.

Degué ser una festa destacada del calendari local, però la seva vitalitat va minvar ràpidament. Segons Ametller, «en arribar la dècada dels anys 20 [del segle xx] sembla que aquestes germanats van entrar en crisi, sobretot a causa que cada dia hi havia menys pagesos. La indústria de Terrassa absorbia cada cop més gent, sobretot entre els joves. La Germandat de Sant Isidre feia poc que havia plegat. La Germandat de Sant Sebastià va continuar la seva vida, però amb estreors econòmiques.»

Si és cert que la Germandat de Sant Isidre va desaparèixer a principi de segle, la festa es va continuar celebrant fins al 1947 o 48. Els qui l'havien coneguda la descrivien així: «De matinalada anàvem amb els carros al bosc a buscar un pi. Allà fèiem un gran esmorzar, tallàvem l'arbre i l'escorçàvem. Al capdamunt hi penjàvem un gall. Es plantava a la plaça de cal Baldiró. Al maig, els arbres tenen més reïna, cosa que feia

més difícil pujar-hi. Hi grimpàvem sense anar assegurats amb cordes com ara». Una anècdota curiosa: «Un any, l'Enric Orriols, masover de can Prat, va pujar i després va girar i va baixar cap per avall. Val a dir que era un pi notablement més curt que els actuals.»

Per la seva banda, la Germandat de Sant Sebastià es va anar mantenint amb penes i treballs. Només feia dir una missa, a la sortida de la qual repartia tortells i mistela o vi ranci. El 1973, el seu president, Florenci Sellarès, veient a prop el final del seu camí, va demanar al seu nebot Antoni Garcia Sellarès, àlies Pintoret: «Que la germandat no desaparegui». I aquest, al costat d'altres socis com Josep Riba Casas, Rafael Moreno Puig, Jaume Font Mabres i Manolo Martín Sierra, va anar per feina. Rafael Moreno Puig va prometre que en tres mesos aconseguiria que la germandat, que llavors tenia 19 socis, arribés als 100, «i no hi va arribar, però en va fer 95 o 97», assegura Toti Garcia Riba. Jaume Font Mabres, a petició del seu pare, va proposar recuperar la plantada del pi. I el 1975, coincidint amb el 75è aniversari de l'entitat, es va presentar la nova festa. D'aquesta manera, amb la fusió de dues tradicions debilitades se'n va crear una de nova que no ha parat de créixer des de llavors. Actualment la Germandat té 420 socis.

El primer president de la nova etapa va ser en Pintoret. Les despeses de l'organització les

va sufragar en bona part el terratinent Antoni Barata, que hi va posar 30.000 pessetes (180,30 euros, que al canvi actual serien uns 2.000). La tradició va quedar definida de la manera següent. El dia de Sant Esteve (26 de desembre) un grup d'especialistes busca pels boscos de la rodalia un pi que faci el pes o, millor dit, la llargada. Ha de ser un arbre recte, no només per una qüestió estètica, sinó per seguretat, i es mira que tingui més de vint metres. Com en altres festes d'aquest tipus, hi ha hagut durant un temps la tendència a tallar arbres cada cop més alts. A Matadepera el pi escollit sol ser una pinassa —que és l'espècie més abundant a la zona—, un pi blanc o, ocasionalment, un pi roig o rajolet. Uns dies abans de la festa, l'arbre es talla i es poda deixant només un plomall, i es trasllada al bosc de la pedrera de l'Angelet, a tocar de la urbanització de can Prat. Allà, el dissabte anterior a Sant Sebastià es reuneix el veïnat per sopar i beure al voltant de fogueres i per carregar-lo fins a la plaça.

A les deu del vespre uns petards avisen que és l'hora de començar la baixada. Els joves s'afanyen a situar-se per poder agafar el pi. Molts es posen blocs d'escuma a l'espatlla, sota el jersei o l'anorac, per amortir el pes del tronc. Hi participen homes i dones, però aquestes en una proporció molt més baixa, i diria que amb tendència a disminuir en els darrers anys.

L'arbre avança lentament pels carrers del poble. El trajecte, d'un quilòmetre i mig, dura ben bé un parell d'hores. Per fer més suportable la càrrega, un guia fa sonar de tant en tant un xiulet que indica als portadors que poden descansar. Finalment, s'arriba a la plaça de cal Baldiró, la més cèntrica del poble. Es deixa l'arbre a terra i tothom —portadors i espectadors— esclata en un crit d'alegria. A partir de llavors, una banda de música amenitza la nit.

L'endemà a les nou del matí un parell de llenyataires escorcen el tronc amb destrat catalana, que té una fulla llarga i estreta, amb una corba característica. Són en Pau Soler i en Joaquim Sanjuan (abans ho havien fet en Gabriel Rosinyol i en Vicenç Ponte). A migdia arriba el moment d'aixecar el pi. Juntament amb la baixada és un dels moments més emotius de la festa. Amb cordes tensades amb ternals, forques i un calçador de ferro, els participants van dreçant l'arbre, en una maniobra que requereix traça, fins que s'introdueix en el forat fet amb aquesta finalitat a la plaça. Al llarg de la setmana es fan un seguit d'actes paral·lels —conferències, concurs de tastets, competicions esportives...— i el dissabte següent se celebra el concurs de grimpaies. Els escaladors, assegurats amb una corda, s'esforcen per arribar a tocar el pernil que penja del pi en el temps més curt possible. Els millors de cada categoria se n'enduen un a casa de premi.

Aquest és, a grosso modo, l'esquelet de la festa. Però any a any la festa va evolucionant. Sembla que de 1980 a 1996 el pi es va plantar amb grua. El 1991 es va afegir al programa el ball de l'arbre. Fou una iniciativa dels Grallers de Matadepera, que es van basar en l'afirmació de Joan Amades segons la qual cada primer de gener se celebrava a Matadepera una junta de l'arbre, «un consell celebrat al bosc, sota l'ombra d'un arbre secular», en acabar el qual «els reunits feien un ball rodó al voltant de l'arbre, ball que afermava el compromís contret». Pot ser que aquesta junta i aquest ball s'haguessin anat oblidant amb el pas dels anys o que l'etnòleg hagués equivocat el nom de la població; el cas és que a Matadepera ningú no té notícia d'aquest costum. Rosa Maria Ribera va fer arranjaments per a tres gralles de la suposada partitura del ball, que Amades va reproduir al llibre *Danses de la Terra*, i Lluís Puig va idear uns passos senzills, perquè tothom pogués seguir-los. I el 2000, any del centenari, es va incorporar, per impuls en aquest cas de l'Agrupació Sardanista la Mola, un nou ball, el del tortell, aquest sí d'existència provada, però la melodia i els passos del qual són moderns. Van participar en la recuperació d'aquest ball un grup de joves de la parròquia, sota la direcció del folklorista sabadellenc Joan Rios i Masanell. El vestuari, d'estil vuitcentista, va ser cedit pels Amics de l'Òpera de Sabadell.

Aquell mateix any es va acceptar per primer cop que les dones formessin part de la Germandat. «Vam tenir una lluita, dins de la junta hi havia gent molt reticent. Em vaig plantar en una reunió i vaig dir: 'Si no fem operatiu que les dones puguin ser sòcies, jo plego'», m'explica Toti Garcia. I com que es commemorava el centenari de la Germandat, un cop acabada la festa, el pi es va tallar a rodanxes i molts matadeperecs es van endur com a record una llesca del monumental arbre.

El 2007, durant l'aixecament, el tronc es va escórrer del forat i va caure amb tot el seu pes sobre dos membres de la germandat, que van quedar malferits. Els lesionats van demandar la Germandat i l'Ajuntament, i el judici, celebrat el 2011, va determinar que n'era culpable l'entitat organitzadora de la festa. En el programa de l'any següent, aquesta va incloure una nota en què puntualitzava que «nosaltres tenim molt clar que els responsables d'aquell accident som la Germandat i l'Ajuntament». L'argument era que en unes obres ordenades pel consistori poc abans «es va modificar el forat de la plaça deixant-lo amb un diàmetre més petit, i també l'anell de ferro que envolta el forat es va col·locar uns centímetres per sota la rasant del paviment. Aquests dos fets varen ser decisius a l'hora de provocar la manca d'estabilitat del pi i la seva caiguda.»

A més dels danys personals esmentats, l'incident va alterar durant anys el caràcter de la festa. La Germandat va decidir que a partir de l'any següent el pi es tornaria a aixecar amb grua. En una entrevista al *Diari de Terrassa*, Joan Garcia Riba va afirmar: «El pi es col·locarà amb grua mentre jo sigui president de la Germandat». Aquestes declaracions van encendre els ànims d'un sector del poble. L'any següent, un grup de persones vinculades a la festa, liderades pel llenyataire Albert Vancells i amb el suport del Consell Local de Joventut, va organitzar una acció sorpresa que va deixar tothom bocabadat. Mentre la majoria de la gent acabava de sopar a la pedrera de l'Angelet i es preparava per començar a baixar el pi, en van tallar un de més petit, el van dur a la plaça escortats per la policia local, que va rebre ordres de no aturar-los, i el van plantar a mà. Diverses pancartes es feien ressò del seu malestar: «Mentre tu siguis president, la tradició estarà morta», deia una, i en una altra es podia llegir: «Amb un bon forat hi ha seguretat». L'arribada de la segona comitiva va generar moments de tensió, però els que havien dut el primer pi no van trigar a retirar-lo per fer lloc al pi «oficial». La seva opinió sobre la qüestió havia quedat clara.

La polèmica sobre la manera d'aixecar el pi, tot i que pugui semblar anecdòtica, reflecteix una disjuntiva amb la qual s'han d'enfrontar

més tard o més d'hora els qui participen activament a les festes de l'arbre, però també a les del foc, als correbous i a moltes d'altres: es tracta de trobar la correlació adequada entre valors aparentment oposats com la seguretat i la tradició. Ningú no desitja córrer riscos innecessaris, però una aplicació estricta del principi de precaució pot diluir, anestesiar i acabar fent desaparèixer la festa (per arribar a un nivell de risc zero l'única opció és deixar de fer-la). Igualment, una alta accidentalitat genera rebuig en les autoritats i en els mateixos participants, i pot significar també un final sobtat de la tradició.

El 2009 s'havia produït una altra novetat que va quedar eclipsada per aquest debat. El vencedor en el concurs de grimpairens en els darrers anys va ser destronat per un nouvingut. Aquest, Jordi Antonell, un noi de 26 anys aficionat a l'escalada, va tocar el pernil en gairebé la meitat de temps que Joan Trabal: 16 segons davant de 26. I ho va fer amb una tècnica mai vista fins llavors. Segons explica el mateix Antonell, la nit abans de la competició, en no reeixir a pujar de la manera tradicional (agafat de braços i cames al tronc) va assajar de fer-ho agafant el tronc amb les mans i caminant descalç per la seva superfície, separant el màxim el cos de l'arbre. De moment, però, no he vist que aquest sistema d'escalar arbres s'hagi imposat, ni a la població vallesana ni a altres indrets on es fan cucanyes.

El 2012 es va tallar un arbre d'una alçada mitjana, però s'havia tallat sense permís i l'endemà el van trobar partit per la meitat i l'organització en va anar a tallar un altre a corre-cuita, que va resultar ben llarg i prim. Amb 27,60 metres, és el pi més llarg que ha presidit mai la Festa de Sant Sebastià. Aquell mateix any, passada la festa, la Germandat celebrava eleccions i va resultar escollida una junta, presidida per Roger González, partidària de recuperar la plantada manual del pi. Poc després, González va anunciar un acord amb l'Ajuntament per refer el forat i fer-lo més segur. Fins i tot es va presentar una maqueta, preparada per Albert Vancells, que provava que amb el nou disseny es minimitzava el risc de caiguda. Es pretenia implantar aquesta modificació el mateix 2013, però el permís i pressupost de l'obra es van anar endarrerint.

El primer any de la nova junta, a més, es va escollir un arbre inusualment gran, de 30,50 metres, però en començar a carregar-lo van veure que pesava molt i el van retallar deixant-lo en 27,10 metres, només mig metre menys que el pi que tenia el rècord. El dia de la baixada va ploure, cosa que va fer que, a banda de fer-lo més

relliscós, encara pesés més. L'arbre va trigar cinc hores a arribar a plaça, cinc hores de molt esforç i patiment. L'any següent va passar una cosa encara més insòlita. Com que les forques es trencaven sota el pes del tronc i, vist el risc que es va córrer l'any anterior, es va decidir deixar l'arbre al carrer, a mig recorregut, i l'endemà va ser dut a la plaça en camió grua. Mesos després es va fer finalment el forat, un forat amb una llarga rampa per assegurar que la punta del tronc no pugui sortir-ne accidentalment durant l'aixecament de l'arbre. Totes aquestes dificultats van desanimar Roger González, que va renunciar al càrrec. El 2015 quan el pi es va tornar a aixecar finalment a mà (i amb èxit) ja dirigia la Germandat una nova junta, presidida per Toti Garcia Riba.

A l'edició següent es va fer de manera més o menys improvisada una ofrena d'un pi a l'església, i el 2017 l'acte ja va ser inclòs oficialment al programa. Garcia és un gran aficionat a les festes populars i sap que a Centelles s'entra un pi a l'església i segurament també que a l'antiga Roma el festival en honor a la deessa Cíbele incloïa un ritual semblant, l'Arbor Intrat.

